

ARHEOLOĢISKĀ MANTOJUMA AIZSARDZĪBAS UN PĀRVALDĪBAS HARTA (1990)

Hartu sagatavoja Starptautiskā Arheoloģiskā Mantojuma Pārvaldības Komiteja (ICAHM), un tā apstiprināta 9. Ģenerālajā Asamblejā Lozannā (Lausanne), 1990. gadā.

IEVADS

Ir vispārēji atzīts uzskats, ka zināšanas un izpratne par cilvēces izcelsmi un attīstību ir fundamentāli nozīmīgas, lai identificētu kultūras un sabiedrības veidošanās saknes.

Arheoloģiskais mantojums ietver pamatzināšanas par pagātnes cilvēku aktivitātēm. Līdz ar to, kultūras mantojuma aizsardzība un atbilstoša pārvaldība ir būtiska, lai arheologiem un citiem pētniekiem būtu iespējas to izziņāt un interpretēt kā pozitīvu pienesumu mūsdienu un nākotnes paaudzei.

Šī kultūras mantojuma aizsardzībā jāizmanto ne tikai arheoloģiskās metodes. Tai nepieciešamas plašākas profesionālās un zinātniskās zināšanas un prasmes. Atsevišķi arheoloģiskā mantojuma elementi ir arhitektonisko struktūru sastāvdaļas, un tie ir jāaizsargā saskaņā ar šādu struktūru aizsardzības kritērijiem, kas ir definēti 1996. gada Venēcijas Hartā “Pieminekļu un Senvietu konservācija un restaurācija”. Cits arheoloģiskā mantojuma elements ietver informāciju par dzīves tradīcijām un vietējiem iedzīvotājiem. Šādos kultūras pieminekļos un senvietās aizsardzības un saglabāšanas procesā būtiska ir vietējo kultūras grupu līdzdalība..

Šo un citu iemeslu dēļ, arheoloģiskā mantojuma aizsardzībai jābūt balstītai uz efektīvu sadarbību starp dažādu nozaru speciālistiem. Tam nepieciešama arī sadarbība starp pārvaldības institūcijām, akadēmiskajiem pētniekiem, privātajiem un publiskajiem uzņēmējiem un sabiedrību kopumā. Tādēļ šī harta nosaka principus, kas attiecināmi uz dažādiem arheoloģiskā mantojuma pārvaldības veidiem. Tas ietver publisko autoritāšu un likumdevēju atbildību un principus, kuri attiecināmi uz profesionālo sniegumu šādās jomās: apsekošana, izrakumi, dokumentēšana, izpēte, uzturēšana, konservācija, saglabāšana, rekonstruēšana, informēšana, prezentēšana, pubiskā pieejamība un kultūras mantojuma izmantošana, kā arī arheoloģiskā mantojuma aizsardzībā iesaistīto profesionāļu kvalifikācija.

Šī harta iedvesmu smēlusies no Venēcijas Hartas panākumiem un ir kā vadlīniju un ideju avots gan valdību politikai un praksei, gan arī pētniekiem un profesionāļiem.

Šai hartei ir jāatspoguļo visā pasaulē izmantojami pamatprincipi un vadlīnijas. Šī iemesla dēļ tā nevar ņemt vērā reģionu vai valstu specifiskās problēmas vai iespējas. Tādēļ reģionālā un nacionālā līmenī harta ir jāpapildina ar to vajadzībām atbilstošiem principiem un vadlīnijām.

DEFINĪCIJA UN IEVADS

1. nodaļa

Arheoloģiskais mantojums ir materiālā mantojuma daļa, par kuru primāro informāciju sniedz arheoloģiskās metodes. Tas ietver visas cilvēku eksistences paliekas un sastāv no vietām, kuras saistītas ar visām iespējamām cilvēku aktivitātes izpausmēm, t.i., pamestas struktūras

un citas atliekas (ieskaitot pazemes un zemūdens objektus) līdz ar ar tiem saistīto visu pārvietojamo kultūras mantojumu.

INTEGRĒTĀS AIZSARDZĪBAS POLITIKA

2.nodaļa

Arheoloģiskais mantojums ir trausls un neatjaunojams kultūras resurss, tādēļ zemes izmantošana ir jākontrolē un jāattīsta tādā veidā, lai mazinātu arheoloģiskā mantojuma iznīcināšanu.

Arheoloģiskā mantojuma aizsardzības politika ir jāintegrē zemes izmantošanas, attīstības, plānošanas, kultūras, vides un izglītības politikā. Arheoloģiskā mantojuma aizsardzības politika ir regulāri jāpārskata, lai tā atbilstu konkrētajai situācijai. Šajā politikā ir jāiekļauj arheoloģisko rezervju veidošana.

Arheoloģiskā mantojuma aizsardzība ir jāintegrē starptautiskā, nacionālā, reģionālā un vietējā līmeņa plānošanas politikā.

Arheoloģiskā mantojuma aizsardzības politikā ir jāparedz plašas publikas aktīva līdzdalība. Tas ir būtiski situācijās, kad ir iesaistīts vietējo iedzīvotāju mantojums. Līdzdalība ir jābalsta uz iespēju iegūt likumdošanai nepieciešamās zināšanas. Līdz ar to plašākas publikas nodrošināšana ar informāciju ir nozīmīgs elements integrētā aizsardzībā.

LIKUMDOŠANA UN EKONOMIKA

3. nodaļa

Arheoloģiskā mantojuma aizsardzība ir jāsaprot kā visu cilvēku morāls pienākums; tā ir arī kolektīva publiskā atbildība. Šis pienākums ir jāatbalsta ar atbilstošiem likumiem un kultūras mantojuma efektīvai pārvaldībai un atbalstam nepieciešamo programmu nodrošināšanu ar adekvātu finansiālo segumu.

Arheoloģiskais mantojums ir kopīgs visai sabiedrībai, tādēļ katras valsts pienākums būtu nodrošināt tā aizsardzībai nepieciešamo finansējumu.

Likumiem būtu jānodrošina katras valsts un reģiona vajadzībām, vēsturei un tradīcijām atbilstoša arheoloģiskā mantojuma aizsardzība, nodrošinot arī izpētes vajadzības.

Likumu pamatā ir jābūt konceptam, ka arheoloģiskais mantojums ir visas cilvēces un cilvēku grupu mantojums, un tas nav ierobežots kādai individuālai personai vai nācijai.

Ar likumu ir jāaizliedz jebkuras arheoloģiskas vietas vai pieminekļa, vai to apkārtnes iznīcināšana, degradēšana vai pārveidošana, bez atbilstošas arheoloģiskas autoritātes klātbūtnes.

Likumiem ir jāpieprasa pilna arheoloģiskā izpēte un dokumentēšana gadījumos, kad ir bijusi/tikusi pieļauta arheoloģiskā mantojuma iznīcināšana.

Ar tiesību aktiem ir jāpieprasa, lai tiktu nodrošināta konkrētam arheoloģiskajam mantojumam atbilstoša saglabāšana, pārvaldība un konservācija. Arheoloģiskā mantojuma tiesību aktu pārkāpumu gadījumā ir jāpiemēro adekvātas tiesiskās sankcijas.

Ja tiesību akti paredz aizsargāt tikai tos arheoloģiskā mantojuma elementus, kuri ir reģistrēti selektīvā obligātajā inventarizācijā, tad līdz laikam, kad var tikt veikta arheoloģiskā izvērtēšana, ir jāizstrādā jaunatklāto pieminekļu un vēsturisko vietu pagaidu aizsardzības noteikumi.

Infrastruktūras attīstības projekti ir nopietns arheoloģiskā mantojuma fiziskais apdraudējums. Attīstītāju pienākums ir nodrošināt, lai ietekmes uz arheoloģisko mantojumu novērtējums tiek veikts pirms attīstības projekta īstenošanas, tādējādi attiecīgajos tiesību aktos ir jāietver noteikumi, ka izdevumi par šo novērtējumu ir jāiekļauj projekta kopējos izdevumos. Tiesību aktos ir jāiekļauj princips, ka attīstības shēmas ir jāprojektē tādā veidā, lai minimizētu to ietekmi uz arheoloģisko mantojumu.

APZINĀŠANA

4. nodaļa

Arheoloģiskā mantojuma aizsardzība ir jābalsta uz iespējami plašākām zināšanām par tā apmēru un būtību. Līdz ar to vispārējs arheoloģisko resursu pētījums ir būtisks darba instruments, izstrādājot arheoloģiskā mantojuma aizsardzības stratēģijas. Tātad pamata nosacījums arheoloģiskā mantojuma aizsardzībā un pārvaldībā ir arheoloģiskā apzināšana.

Tajā pašā laikā, krājumi veido primāro resursu datu bāzi zinātniskām studijām un pētījumiem. Līdz ar to krājumu apkopošana būtu jāuzlūko kā pastāvīgs, dinamisks process. Tādēļ pat virspusējas zināšanas var būt par sākuma punktu aizsardzības pasākumiem; tas nozīmē, ka krājumiem ir jāietver informācija dažādos nozīmīguma un uzticamības līmeņos.

PĒTNIECĪBA

5. nodaļa

Arheoloģiskās zināšanas principā ir balstītas uz arheoloģiskā mantojuma zinātnisku izpēti. Šāda izpēte ietver plašu metožu klāstu, sākot ar nedestruktīvām metodēm un paraugu ņemšanu, līdz pat pilna apjoma izrakumiem.

Tam ir jābūt primāram principam, ka informācijas iegūšana par arheoloģisko mantojumu nedrīkst iznīcināt vairāk arheoloģiskās liecības, kā tas ir nepieciešams pētniecībā, aizsardzības vai apzināšanas mērķiem. Nedestruktīvās metodes,- apzināšana no gaisa vai zemes un paraugu ņemšana, kad vien tas iespējams, būtu jānodrošina, kā primāra metode pirms pilna apjoma izrakumiem.

Tā kā izrakumi vienmēr iezīmē nepieciešamību atlasīt liecības, kuras tiks dokumentētas un saglabātas, uz pārējās informācijas un, iespējams, pat pilnīgas pieminekļa iznīcināšanas rēķina, lēmums par izrakumu veikšanu var tikt pieņemts tikai pēc rūpīgas izvērtēšanas.

Izrakumi būtu jāveic tikai senvietās un pieminekļos, kurus apdraud būvniecības projekti, zemes izmantošanas izmaiņas, izlaupīšana vai dabiskā noplicināšanās.

Izņēmuma gadījumos neapdraudētās senvietās var tikt veikti izrakumi ar mērķi rast risinājumu izpētes problēmām vai interpretēt tās efektīvāk, lai būtu iespējams tās par tām informēt sabiedrību. Iepriekšminētajos gadījumos, pirms izrakumu veikšanas, zinātniski jāizvērtē senvietas nozīmīgums. Izrakumi ir jāveic daļēji, saglabājot neiznīcinātus artefaktus pētījumiem nākotnē.

Ir jānodrošina zinātniskajai kopienai pieejama, pieņemtajiem standartiem atbilstoša atskaite, un tai ir jābūt, saprātīgā laika periodā pēc izrakumu noslēgšanās, iekļautai attiecīgajā krājumā.

Izrakumi ir jāveic saskaņā ar 1956. gada “UNESCO rekomendācijas starptautiskajiem principiem, kas piemērojami arheoloģiskajiem izrakumiem” un arī ar apstiprinātiem starptautiskajiem un nacionālajiem profesionālajiem standartiem.

SAGLABĀŠANA UN KONSERVĀCIJA

6. nodaļa

Par prioritāti arheoloģisko pieminekļu pārvaldībā ir jābūt pieminekļu un senvietu saglabāšanai “*in situ*”, t. sk. ilgtermiņa konservācija un ar to saistīto ierakstu un krājumu pārvaldība. Jebkuru mantojuma elementu pārvietošana uz citu atrašanās vietu, ir principa – par kultūras mantojuma saglabāšanu tā oriģinālajā kontekstā - pārkāpums. Šis princips uzsver atbilstošas uzturēšanas, konservācijas un pārvaldības nepieciešamību. Minētais pamato citu principu- arheoloģisko mantojumu nevajadzētu eksponēt izrakumos vai atstāt atsegtu pēc izrakumiem, ja pēc tam nevar tikt garantēta pienācīga saglabāšana un pārvaldība.

Ir jāmeklē un jāmotivē vietējās sabiedrības iesaiste un līdzdalība ar mērķi popularizēt un saglabāt arheoloģisko mantojumu. Šis princips ir īpaši nozīmīgs situācijā, kad notiek darbība ar pamatiedzīvotāju un vietējo kultūru grupu mantojumu. Atsevišķos gadījumos var būt lietderīgi atbildību par senvietu un pieminekļu aizsardzību un pārvaldību uzticēt pamatiedzīvotājiem.

Aktīva saglabāšana ir jāveic selektīvi, jo pieejamie resursi ir ierobežoti. Tā ir jāizmanto senvietu un pieminekļu daudzveidības paraugiem, balstoties uz zinātnisku novērtējumu par to nozīmīgumu un reprezentatīvo dabu, bet nebalstot izvēli tikai uz ievērojamākiem un pievilcīgākajiem pieminekļiem.

Attiecīgie 1956.gada UNESCO Rekomendācijas principi ir jāievēro, lai nodrošinātu arheoloģiskā mantojuma konservāciju un saglabāšanu.

PREZENTĀCIJA, INFORMĀCIJA, REKONSTRUKCIJA

7. nodaļa

Arheoloģiskā mantojuma prezentēšana sabiedrībai ir būtiska metode, lai veicinātu izpratni par modernās sabiedrības izcelsmi un attīstību. Tajā pašā laikā tas ir arī nozīmīgs līdzeklis, lai veidotu izpratni par nepieciešamību aizsargāt mantojumu.

Prezentācija un informācija ir jāparedz kā populārzinātniska interpretācija par esošajām zināšanām, tādēļ tā ir regulāri jāpapildina. Ir jāņem vērā daudzveidīgā attieksme pret pagātnes izpratni.

Rekonstrukcijai ir divas būtiskas funkcijas: eksperimentālā izpēte un interpretācija. Tās ir jāveic ar īpašu piesardzību, lai izvairītos no jebkuru saglabājušos arheoloģisko liecību bojāšanas, un, lai tās būtu autentiskas, ir jāņem vērā liecības no visiem zināmiem avotiem. Kur tas ir iespējams un ir lietderīgi, ir jāizvairās rekonstrukcijas veidot tieši uz arheoloģiskajām liecībām, un tām ir jābūt identificējamām kā rekonstrukcijām.

PROFESIONĀLĀ KVALIFIKĀCIJA

8. nodaļa

Dažādās disciplīnās arheoloģiskā mantojuma pārvaldībā būtiski ir augsti akadēmiskie standarti. Līdz ar to katras valsts politikā atbilstoša skaita attiecīgo nozaru augsti kvalificētu profesionāļu sagatavošanai ir jāklūst par nozīmīgu mērķi. Nepieciešama starptautiska sadarbība, lai attīstītu ekspertīzi atsevišķās, īpaši specializētās nozarēs. Ir jāizstrādā un jāsaglabā profesionālo apmācību un profesionālītātes pārraudzības standarti.

Tiecoties uz akadēmisko arheoloģisko apmācību mērķi ir jāņem vērā izmaiņas konservācijas politikā: no izrakumiem uz saglabāšanu “*in-situ*”. Tapēc ir jāņem vērā fakts, ka pamatiedzīvotāju vēstures izpēte ir tik pat nozīmīga arheoloģiskā mantojuma saglabāšanā un izpratnē, kā atsevišķu pieminekļu un senvietu izpēte.

Arheoloģisko pieminekļu aizsardzība ir dinamisks attīstības process. Tādēļ strādājošiem šajā nozarē ir jārod iespēja profesionāli pilnveidoties, papildinot zināšanas. Pēcdiploma studiju programmas ir jāattīsta, īpaši uzsverot arheoloģiskā mantojuma aizsardzību un pārvaldību.

STARPTAUTISKĀ SADARBĪBA

9. nodaļa

Arheoloģiskais mantojums ir visas cilvēces kopīgs mantojums. Lai attīstītu un saglabātu tā pārvaldības standartus, būtiska nozīme ir starptautiskajai sadarbībai.

Ir nepieciešams steidzami radīt starptautiskus mehānismus informācijas un pieredzes apmaiņai starp profesionāļiem, kuri nodarbojas ar arheoloģiskā mantojuma pārvaldību. Ir jāorganizē konferences, semināri, darbnīcas utt. starptautiskā un arī reģionālā līmenī, jānodibina pēcdiploma studiju reģionālie centri. Ar ICOMOS specializēto grupu starpniecību ir jāpopularizē šis aspekts, kā vidēja un ilgtermiņa plāns.

Ir jāattīsta profesionālo darbinieku starptautiskā apmaiņa, kuras mērķis – paaugstināt arheoloģiskā mantojuma pārvaldības standartus.

Arheoloģiskā mantojuma pārvaldības tehniskās asistēšanas programmas ir jāattīsta ICOMOS pārraudzībā.